

Systém trestní justice nad mladistvými v Rakousku

Jana Zezulová

K napsání tohoto příspěvku, ve kterém chci alespoň v obecnosti vymezit základní rysy rakouského modelu trestní justice nad mladistvými, mě inspirovala návštěva Nejvyššího zemského soudního dvora pro mladistvé ve Vídni v únoru tohoto roku.

Rakouský systém trestní justice nad mladistvými lze vymezit následovně: jde o **trestní systém, který odpovídá pojetí justičního modelu zacházení s mladistvými pachateli, vyznačující se specializovanými trestními soudy pro mladistvé a samostatností právní úpravy trestního práva mladistvých, relativní trestní odpovědností, uplatňováním odklonů, alternativních sankcí a zapojením sociálních služeb při jejich praktické realizaci.**

1. Mezi existujícími systémy zacházení s delikventními mladistvými lze rozlišit dva základní modely – **model justiční (the justice model) a model sociálně-opatrovnický (the welfare model)**. Tyto modely pak do značné míry spoluurčují charakter justice nad mladistvými v jednotlivých zemích¹. Justiční model je charakterizován momentem spáchání trestného činu, trestní odpovědností pachatele, uložením trestu, který odpovídá závažnosti spáchaného trestného činu a existencí procesních záruk garantující řádný proces. Justiční model klade důraz na vyvození individuální trestní odpovědnosti za trestný čin, na jeho projednání v rámci zákonem upraveného trestního řízení. Náprava pachatele je druhotným cílem trestání². Pokud jde o sociálně-opatrovnický model, ten se ve své nejryzejší podobě objevuje jako systém služeb pro děti a mladistvé. Model klade důraz na zjištění potřeb dětí a mladistvých, neboť tyto převažují nad jejich činy, tzn. že osoba pachatele je důležitější než jeho čin. Náprava je pak základním cílem trestání. Model obhajuje jednotný systém služeb pro děti a mladistvé, přičemž nerozlišuje mezi delikventními a nedelikventními osobami. Argumentováno je tím, že všichni mají stejné potřeby, a že trestnou činností je toliko prezentován jejich problém³.

2. **Počátky samostatného systému justice**

nad mladistvými je možné spojovat s rokem 1899, kdy ve státě Illinois došlo k vytvoření prvního řádného soudu pro mladistvé (osoby mladší 18 let). Charakteristickým rysem soudu pro mladistvé byla skutečnost, že soud disponoval jak pravomocí civilněprávní, vykonávanou nad mládeží ohroženou, narušenou či jinak zanedbanou, tak pravomocí trestněprávní, vykonávanou již ve věcech delikventních mladistvých. Soudy mladistvých byly zřizovány téměř ve stejné časové období v Británii, Spojených státech, Austrálii (přelom 19. a 20. století), dále pak ve Francii a Belgii 1912, Španělsku 1918, Holandsku 1921, Německu 1922, Rakousku 1923, ale také i v Československu v roce 1931. Vytváření zvláštních soudů pro mladistvé posílilo snahy o vyjmutí problematiky delikventní mládeže z tehdejších platných obecných trestněprávních předpisů a postupů.

Konkrétně v Rakousku již v roce 1909 došlo u okresních soudů ke sloučení pravomoci poručenské s pravomocí trestních soudců. U ostatních soudů se měly trestní věci mladistvých přikázat jednomu soudu nebo senátu. Od tohoto roku je v Rakousku sledována tradice samostatných trestních soudů pro mladistvé. Výkon soudní pravomoci v trestních věcech mladistvých dnes zajišťují specializované soudy nebo specializované soudní oddělení příslušných okresních soudů. Místně příslušný je pak ten soud, v jehož obvodu se obviněný v době zahájení hlavního líčení obvykle zdržuje (§ 19 JGG⁴). Z hlediska rozdělení věcné agendy se zásadně zpracovávají věci poručenské, opatrovnické a trestní v rámci jednoho oddělení příslušného soudu (§ 26 JGG). Ve Vídni je pak zřízen samostatný Soudní dvůr pro mladistvé, do jehož kompetence náleží výkon soudně preventivní ochrany a péče o nezletilé (osoby mladší 14 let), u nichž existuje obava, že je ohrožen jejich vývoj a výkon soudnictví v trestních věcech mladistvých. Tento soud též v II. stupni rozhoduje v poručenských a opatrovnických věcech, spadajících do obvodu zemského soudu pro občanskoprávní věci Vídeň, dále zajišťuje úkoly, které vyplývají z výkonu trestu ve věznicích pro mladistvé, která je umístěna přímo

¹ Ani po důkladném rozboru všech reálně existujících trestních systémů nenajdeme čistý typ justičního nebo sociálně-opatrovnického modelu.

² Jako příklad justičně orientovaného modelu zacházení s mladistvými pachateli lze uvést např. trestní zákonodárství v SRN, Maďarsku či ČR.

³ Příkladem sociálně-opatrovnického modelu může být právní úprava v Polsku, Francii či Holandsku.

⁴ Zákon o soudnictví nad mládeží – Jugendgerichtsgesetz, 1989.

v budově Soudního dvora (§ 23 JGG). Samostatné soudy pro mladistvé se dále nacházejí ve Štýrském Hradci a Linci (§ 24 JGG).

Trestní soudnictví nad mladistvými je v Rakousku upraveno speciálním zákonem o soudnictví nad mládeží (dále jen „JGG“) s účinností od 1. 1. 1989. JGG samostatně upravuje základy trestní odpovědnosti mladistvého, ukládání a výkon trestních sankcí a výchovných opatření a řízení v trestních věcech mladistvých. Rakouské trestní právo mladistvých se vztahuje na trestné činy osob ve věku od 14 do 19 let (osoba mladistvá), trestný čin mladistvého je definován jako jednání této osoby, které je postižitelné soudním trestem.

3. Trestní odpovědnost mladistvého je konstruována jako relativní⁵, podmíněná dosažením určité míry mravní a rozumové vyspělosti. Ustanovení § 4 odst. 2 bod 1 JGG stanoví, že mladistvý, který se dopustil jednání ohroženého trestem, nemůže být potrestán, jestliže z určitých důvodů není ještě dostatečně zralý, aby rozpoznal protiprávnost svého činu, nebo aby podle tohoto rozpoznání řídil svoje jednání. Takto stanovená trestní odpovědnost je dále modifikovaná mírou závažnosti spáchaného trestného činu, neboť podle ust. § 4 odst. 2 bodu 2 není mladistvý trestně odpovědný, pokud spáchal před dovršením 16. roku méně závažný trestný čin (přečin, za který hrozí dospělému pachateli trest odnětí svobody do 3 let), nejde o těžké zavinění a není nutné vzhledem k zvláštním důvodům použít trestního práva mladistvých.

4. Filozofie trestněprávního působení na mladistvé pachatele se odvíjí od zásady vyjádřené v § 5 bodu 1 JGG, podle které účelem použití trestního práva mladistvých je především odradit pachatele od páchaní trestných činů. JGG vychází z toho, že formální odsouzení soudem (při uložení peněžitého trestu nebo trestu odnětí svobody) by mělo následovat jen v těch nejzávažnějších případech (např. spáchání zvláště závažného trestného činu, recidiva). Z pouhého nahlédnutí do zákona je patrné, že přednost je dána (pomínu-li již uvedenou beztrestnost mladistvého pachatele ve věku od 14. do 16. roku v případě spáchání méně závažného trestného činu), zastavení trestního stíhání státním zastupitelstvím či soudem a v jejich rámci mimosoudnímu narovnání činu. **Mimosoudní narovnání činu** (Aussergerichtlicher Tatausgleich) představuje rakouskou formu odklonu⁶ a je označováno za já-

dro zákona o soudnictví nad mladistvými. Základní myšlenkou narovnání je vyřešení (urovnání) konfliktu mezi pachatelem trestného činu a poškozeným. Ve smyslu § 7 JGG může být mimosoudní narovnání činu provedeno, jestliže mladistvý podezřelý projeví připravenost ručit za čin a vyrovnat se se všemi jeho následky. Narovnání může být iniciováno již státním zastupitelstvím, přičemž předpokladem tohoto postupu je § 6 JGG umožňující zastavení trestního stíhání státním zástupcem, pokud mladistvý spáchal trestný čin s trestní sazbou do 5 let a činem nebyla způsobena smrt. Zastavení trestního stíhání může být podmíněno právě provedením narovnání. Státnímu zástupci tak byla zákonem dána možnost kombinovat záměr zastavit trestní stíhání s pokusem o mimosoudní narovnání. Výběr případů pro narovnání přísluší státnímu zástupci, neboť jde o trestní řízení, a ne o soukromé vyřízení konfliktu. Ustanovení § 8 JGG pak ukládá soudu před zahájením hlavního líčení buď z úřední povinnosti nebo na návrh obžalovaného, případně poškozeného přezkoumat možnost provedení narovnání. Tedy i ve věcech, ve kterých již byla podána obžaloba je možné nařídit narovnání. V případě úspěšnosti tohoto způsobu vyřízení věci dochází k zastavení trestního stíhání, které je konečné (není uložena žádná zkušební doba) a není nikde registrováno.

Narovnání není zaměřeno na potrestání mladistvého pachatele nebo na péči o poškozeného, ale restitučně, tedy na odstranění následků trestného činu. Jakým způsobem se pachatel a poškozený na restituci dohodnout je jejich záležitostí. Pomoci jim však mohou specializovaní **sociální pracovníci – mediátoři**⁷, jenž narovnání uskutečňují na základě pověření státního zastupitelství nebo soudu. Jejich úloha spočívá zejména v seznámení mladistvého s možností postupovat v jeho trestní věci tímto způsobem, v pomoci mu s vypracováním návrhu k narovnání (např. omluva poškozenému, odškodnění vzniklé škody, dobrovolná práce ve prospěch obecně prospěšného zařízení), v sepsání takového návrhu (případně i za účasti poškozeného) a jeho předložení státnímu zástupci nebo soudci.

K úspěšnosti mimosoudního narovnání přispělo zejména jeho experimentální „odzkoušení“ a zapojení sociálních pracovníků do jeho praktické realizace. Modelový projekt „vyřízení konfliktu“ byl totiž nejprve teoreticky i prakticky odzkoušen v období let 1985–1987. Teoretická příprava tohoto legislativní-

⁵ Oproti relativní trestní odpovědnosti stojí trestní odpovědnost absolutní, charakterizována pevnou dolní věkovou hranicí určující její počátek bez ohledu na vyspělost jedince.

⁶ Odklon znamená alternativu trestního řízení před soudem, kdy je upřednostněno neformální vyřízení trestní věci mimosoudními prostředky před klasickým trestním procesem zakončeným výrokem o vině a uložení trestu.

⁷ Specializovaní sociální pracovníci pověřeni zprostředkováním mimosoudního narovnání v trestních věcech mladistvých.

ho experimentu a jeho následné hodnocení připadlo Institutu pro právní a kriminální sociologii ve Vídni. Praktickou linii zastupovaly čtyři rakouské soudy (Vídeň, Salzburg, Linec a Hallein), u kterých byly řešeny vybrané trestní věci mladistvých právě tímto způsobem. Již v počáteční etapě realizace projektu bylo poukazováno na pozitivní ohlas, který vyvolal mezi soudci a státními zástupci ostatních soudů mladistvých, jakož i sdělovacích prostředků, což jistě přispělo k jeho zdaru. Dále pak prostřednictvím tohoto institutu došlo k prohloubení spolupráce trestní justice se sociálními službami organizačně začleněnými do Asociace probační služby a sociální práce. Dodát je třeba i to, že projekt „vyřízení konfliktu“ se již v době experimentálního ověřování opíral o potřebný legislativní rámec daný ustanovením § 12 odst. 1 JGG z roku 1961⁸.

Poslední poznámku pak chci věnovat právní úpravě obecně prospěšné práce. V zákonu o soudnictví nad mládeží totiž obecně prospěšná práce vystupuje jako ambulantní sankce⁹, jíž je podmíněna úspěšnost předběžného zastavení trestního stíhání soudem. Nejde tedy o samostatný druh trestu – sankci nahrazující trest odnětí svobody, jako je tomu např. v našem trestním zákoně. JGG dále stanoví, že nařízení výkonu obecně prospěšné práce má být uloženo s vědomím současného navštěvování školy nebo výkonu povolání, nejvýše po dobu 6 hodin denně, 18 hodin týdně a celkově pak v trvání 60 hodin. Časový rámec výkonu obecně prospěšné práce je maximálně 3 měsíce (§ 20 odst. 2 JGG). Po

dobu výkonu obecně prospěšné práce je mladistvý podroben dohledu a péči probačního úředníka.

Závěrem bych chtěla vyjádřit svoje přesvědčení o tom, že rakouský systém trestní justice nad mládeží může být pro nás dobrým příkladem.

SUMMARY

The aim of the article is to define the basic features of the Austrian model of juvenile criminal law. The author has drawn her inspiration from her study stay at the Court for the Juvenile in Vienna.

The Austrian system of juvenile criminal law corresponds with the conception of the judiciary model of dealing with the juvenile offenders. Besides other important characteristics of the system the author picks out the problems concerning creation of specialized criminal courts for the juvenile persons and problems concerning the independence of the legal norm dealing with the juvenile offenders. The construction of the relative criminal liability of the juvenile persons is also interesting. The core of the Law of Juvenile Justice is represented by extrajudicial settlement of criminal acts. Information concerning its process is in general conveyed in the article. There is also a note concerned with alternative sanctions carried out as public utility actions and social services within the framework of juvenile criminal law.

⁸ Použití § 12 odst. 1 JGG z roku 1961 bylo možné, když se jednalo o méně závažný trestný čin a k potrestání mladistvého stačilo pouhé napomenutí.

⁹ Ambulantní sankce na rozdíl od soudního trestu spočívá v možnosti neformálního vyřizování trestních věcí mladistvých. Jde o sankce implikující dohled a kontrolu, uskutečňované mimo prostory vězení a obohacující systém zacházení s pachatelem o nový prvek v podobě sociální práce.